

САВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ МЕНАЏМЕНТА АГРЕГАТИМА И РЕСУРСИМА БАНКЕ

CONTEMPORARY MANAGEMENT TRENDS INFLUENCED BY BANK'S AGGREGATES AND RESOURCES

Академик Ненад М. Вуњак

редовни професор Економског факултета у Суботици, Универзитета у Новом Саду

Милан В. Радаковић

докторант Економског факултета у Суботици, Универзитета у Новом Саду

Тамара Н. Антонијевић

докторант Економског факултета у Суботици, Универзитета у Новом Саду

Србија

radakovic.milan@yahoo.com

Абстракт: Банкарски ресурси и агрегати обухватају финансијски потенцијал (изворе средстава) и финансијске пласмане (средства) банке. Главни агрегати сваке банке су кредитни пласмани који носе са собом мањи или већи ризик. Стога је неопходно управљати структуром кредитног портфолиа банке (обим, рочност, цена, услови одобравања, намена, колатерал и сл.). За агрегате банке је важно и улагање у хартије од вредности које имају сигурност поврата улога и наплату фиксне камате. Банкарски ресурси обухватају изворе средстава, као што су: депозити, штедни улози, туђи капитал и акцијски капитал банке. Према савременој банкарској теорији три групе фактора утичу на формирање банкарских ресурса: (1) макрофинансијски услови (акумулација и штедња), (2) институционалне и структурне компоненте финансијског система (инвестициони фондови), (3) микрофинансијски сектор (банке). Управљање портфолио структуром агрегата и ресурса банке подразумева процес управљања активом и пасивом банке и њиховом рефлексијом на биланс успеха банке (приходе и расходе банке). Посебно место у портфолио структури припада капиталу банке и фиксној имовини банке. Важно место припада продуктивној активи, њеној профитабилности, адекватности капитала банке, ликвидности, сигурности банке, степену развијености менаџмента банке, као и њеној позицији на финансијском тржишту.

Кључне речи: агрегати банке, ресурси банке, кредитни портфолио банке, ризици банке, адекватност капитала банке, менаџмент банке.

Abstract: *Banking resources and aggregates include financial potential (sources of means) and financial investments (means) of a bank. Main aggregates of every bank are credit investments which carry a lesser or greater risk. Thus, it is necessary to manage the structure of the bank's credit portfolio (scope, maturity, price, conditions of approval, purpose, collateral and the like.) It is important for bank aggregates to invest into securities which carry a certainty of investment return and collection of fixed interest rate. Banking resources include means sources such as: deposits, savings investments, debt capital and share capital of a bank. According to the contemporary banking theory, three factor groups influence the forming of banking resources: (1) macro-financial conditions (accumulation and savings), (2) institutional and structural components of the financial system (investment funds), (3) micro-financial sector (banks). Managing the portfolio structure of aggregates and resources of a bank includes the process of managing the bank's assets and liabilities, and their reflection on the bank's success balance (bank's income and expenditure). A special place in the portfolio structure belongs to the bank's capital and its fixed assets. An important place is reserved for productive assets, its profitability, bank's capital adequacy, liquidity, bank's security, the degree of bank's management development, as well as the bank's position on the financial market.*

Key words: *bank's aggregates, bank's resources, bank's credit portfolio, bank's risks, adequacy of bank's capital, bank's management.*

УВОД

Биланс стања банке представља преглед њених финансијских позиција, односно средстава у активи, обавеза и акцијског капитала у пасиви. За пословање банке је карактеристично да свакодневно прима депозите (или друге изворе депозитног новца) и исте евидентира као обавезе, да би „производила кредите“ и евидентирала исте као средства банке. Управо на овај начин и у земљама у транзицији банке управљају средствима и обавезама банке ради остваривања добити (профита) банке и њене стабилности.

Банкарски агрегати и ресурси у најширем смислу речи, обухватају: (1) *финансијски потенцијал банке* и (2) *финансијске пласмане банке*. *Финансијски потенцијал*, као ресурс банке, представља изворе средстава које банка може усмерити у различите облике пласмана. С друге стране, *финансијски пласмани*, као агрегати банке обухватају кредитне и друге пласмане банке. Они су једнаки збиру укупне активе и одговарају укупном износу финансијског потенцијала банке. У банкарској теорији и пракси се каже да финансијски потенцијал банке одговара укупном збиру кредитних и некредитних пласмана банке (активи банке).

Агрегати банке обухватају пласмане у оквиру финансијског потенцијала, док кредитни пласмани представљају главне агрегате сваке банке. *Кредитни потенцијал* се односи на „слободна“ средства, које банка може да пласира као кредит или да улаже у хартије од вредности. За сваку банку су важни пласмани који су уложени у *продуктивну активу*. Управо због тога треба правити разлику између продуктивне и непродуктивне активе. *Продуктивна актива* ствара банци камату, односно доноси банци приход. *Непродуктивна актива* не доноси банци ни камату ни приход. Највећи део непродуктивне активе у свакој банци

односи се на резерве (стандардне резерве или програмиране резерве ликвидности) и *фиксну активу банке* (зграде, опрема и сл.).

Треба истаћи да улагање у фиксну активу банке представљају предуслов обављања банкарске делатности. Само се може поставити питање у којој мери се ти ресурси користе. Продуктивна актива може постати непродуктивна актива уколико се пласмани налазе у спору због неплаћања камата. Непродуктивна актива настаје код пласмана на које је звршен отпис камата и пласмани који су отписани у целини. Уколико је повољнији однос продуктивне у односу на непродуктивну активу, утолико је банка продуктивнија, што указује да ефикасније искоришћава своје ресурсе (новчана средства).

Ресурси банке обухватају изворе средстава, као што су: депозити по виђењу, орочени, штедни и специјални депозити. Недепозитни банкарски ресурси представљају допунске ресурсе сваке банке и они су у облику кредитних извора (позајмљених дугорочних кредита), тржишних извора (емисија и продаја хартија од вредности) и акцијског капитала банке. Треба истаћи да банка може обезбеђивати и додатне изворе средстава на кредитном тржишту и тржишту капитала. Додатни извори се односе на: (1) кредите код централне банке, (2) иностране кредите, (3) емитовање и продају дугорочних хартија од вредности. Депозитни новац представља најстарији извор банкарских средстава и представља ослонац кредитне активности сваке банке. За банку која нема раст депозитног потенцијала се каже, да нема ни могућности за значајнији раст свога кредитног портфола.

1. МЕНАЏМЕНТ АГРЕГАТА (АКТИВЕ) БАНКЕ

Формирање агрегата банке зависи од обима кредитног потенцијала банке. За банку је карактеристично да дефинише своју стратегију формирања агрегата сагласно расту њеног кредитног потенцијала. Сматра се, да промене или раст кредитног потенцијала на нивоу пословног банкарства одређује неколико фактора. Њихово дејство је различито у појединим условима и временским периодима. Најчешће су то следећи фактори:

- 1) Дисконтне операције централне банке,
- 2) Кредитирање пословних банака од централне банке,
- 3) Државне обвезнице код централне банке,
- 4) Монетарне резерве земље,
- 5) Готов новац у оптицају,
- 6) Обавезне резерве,
- 7) Депозити државе код централне банке,
- 8) Депозити из иностранства код централне банке

Напред наведена прва четити фактора континуирано доприносе повећања кредитног потенцијала банака. Друга четири фактора имају негативно дејство на кредитни потенцијал банака. Применом дисконтних операција од стране централне банке тежи повећати депозит, или резерве банака као последице специфичног кредитирања привреде преко система пословног банкарства. Сличан утицај на кредитни потенцијал имају државне обвезнице код централне банке (уз корекцију стопе обавезне резерве). Пораст монетарних резерви (девизних и златних) представља и пораст депозита код банака, а исто се

одражава на пораст кредитног потенцијала (депозит умањен за обавезну резерву) банака.

Карактеристично је, да друга четири фактора делују негативно на кредитни потенцијал банака. Ту пре свега спада, готов новац при чему треба имати у виду два теоријска аспекта. *Први аспект* показује, да се са растом добити (профита) по становнику повећава новчана маргина. *Други аспект* показује, да се услед нових технологија у вези плаћања и трансфера новца смањује новчана маса код трансактора, иако са повећањем стопе обавезне резерве долази до смањења кредитног потенцијала банака. Повећање депозита државе код централне банке такође утиче на смањење нивоа депозита код банака. Позната је у банкарској пракси чињеница, да отплате иностраних кредита смањују кредитне потенцијале банака. Међутим наплата потраживања повећава кредитне потенцијале банака.

Наведени фактори линеарно утичу на финансијске токове у банкарском систему и имају подједнаке ефекте на сваку појединачну банку, међутим и од саме банке зависи како ће бити формиран њихов кредитни потенцијал, сагласно свим осталим факторима који имају аутономно дејство на саму банку. Исто првенствено зависи од стратегије формирања банкарских агрегата сваке појединачне банке, њене снаге у коришћењу шанси пенетрације финансијског тржишта, могућности да удовољи тражњу за кредитима, да минимизира слабости у пласирању средстава, да минимизира кредитни ризик и друге врсте ризика. При томе је важно нагласити, да су обим и структура пласмана банке, чија је основа кредитни потенцијал (у функцији генерисања прихода банке односно профитабилности), а иста представља „кључ“ раста и развоја сваке банке.

Формирање и раст банкарских агрегата зависи од раста банкарских ресурса (извора или потенцијала банке). Уколико нема раста банкарских ресурса, тада банка нема могућности да оствари раст својих агрегата (пласмана). Управо зато је од посебне важности да банка одржи одређене усклађене односе између раста агрегата (пласмана) и раста својих ресурса (извора средстава). Стратегија формирања банкарских агрегата подразумева стратегију формирања пласмана, односно стратегију управљања структуром биланса стања банке. Стратегија управљања билансом структуром и односима пласмана према изворима обухвата три важне компоненте:

- 1) *Структуру стопе потенцијалних ризика банке,*
- 2) *Разматрање позиције банке на финансијском тржишту,*
- 3) *Процењивање неизвесности пословања банке.*

Прво, треба истаћи да под анализом структуре ризика банке треба подразумевати а) кредитни ризик, б) ризик неликвидности, ц) каматни ризик банке. *Кредитни ризик* представља немогућност наплате кредита према уговореним роковима његовог доспећа. Анализа кредитног ризика треба да укаже на потребну селекцију будућних дужника и на смањење ризика. *Ризик неликвидности* настаје као последица неусклађености извора и пласмана банке, што има за последицу недостатак ликвидних средстава и доводи до блокаде значајних функција банке. Величина ризика је у функцији неадекватне конверзије (претварања) делова активе у ликвидна средства или куповине додатних средстава под најповољнијим тржишним условима. *Каматни ризик* настаје због промене нивоа и структуре камата на финансијском тржишту, што

директно утиче на трошкове и приходе банке. Ефекат овог утицаја налази се у корелацији са структуром биланса успеха и са интерном и екстерном структуром камата у банци у оквиру активе и пасиве банке и њихове равнотежне позиције, има посебан утицај на испољавање каматног ризика. Интерна структура каматних стопа подразумева одступање каматних стопа банке у односу на домицилну званичну каматну стопу. Екстерна структура каматних стопа подразумева одступање каматних стопа банке у односу на каматну стопу на глобалном финансијском тржишту.

Друга важна компонента у вези стратегије активе и пасиве банке, односи се на позиционирање банке као финансијске институције у окружењу и као институције на финансијском тржишту. Треба истаћи чињеницу да је свако пословање банке на финансијском тржишту подложно мањим или већим ризицима. Нарођито је важно извршити поређење остварених са процењеним ризицима, а да се при томе укаже на могућност коришћења супституције ризика и постизања одређених потенцијалних ефеката за банку. При томе су важне процене ефеката нивоа коришћења ресурса и задовољења носиоца тражње за банкарским агрегатима. Неопходно је напоменути да усклађивање позиције банке треба да доприноси минимизирању, супституцији и трансферу ризика у оквиру задовољења критеријума општих перформанси дотичне банке.

Трећи принцип стратегије пласмана и извора средстава банке односи се на предвиђање будућих економских и финансијских услова пословања дотичне банке. Предвиђање се у банкарској пракси врши помоћу алтернативних стратегија за поједине могуће варијанте или сценарије будућих економских и финансијских услова пословања банке. Кључни елементи преко којих се тестирају алтернативне стратегије односе се на вероватноћу остваривања, као и на ефекте који се остварују на основу: стабилности, сигурности, ликвидности и прихода банке.

Сваки сценарио треба да има своје ефекте који се могу бити интерпретирати као: а) *веома повољни*, б) *повољни*, ц) *мање повољни*, д) *неповољни*. Сценарио са највећим коефицијентима вероватноће „А“ заслужује и највећу пажњу код селекције најбоље стратегије. Овај сценарио немора бити одабран, већ може бити одобрена стратегија „Ц“ која остварује стабилнију нето добит (профит) у условима присуства различитих сценарија.

Табела 1 : Утицај различитих сценарија стратегија на добит (профит) у ризичним условима економских и финансијских кретања на финансијском тржишту.

Сценарио	I	II	III	IV	Очекивана вредност (у %)
Стратегија	(50%)	(30%)	(15%)	(5%)	
А	117	120	110	95	115,8
Б	107	102	112	122	107,0
Ц	102	115	112	117	113,6

Извор: Саставили аутори на основу анализе банака

2. КРЕДИТНИ ПОРТФОЛИО КАО АГРЕГАТ БАНКЕ

Карактеристике савремених банака у развијеним тржишним економијама, а и код нас, указује да кредитни портфолио има доминантно учешће не само у укупним пласманима већ и у активи банке. Кредити су скоро код свих пословних банака доминирајући облик пласмана. Сагласно томе, путем кредитних пласмана се у највећем делу остварују приходи банке. Стога је посебно важна димензија кредитног ризика који се у овом портфолиу за банку сматра нормалном и прихватљивом. Све оно што је изнад тога, нарушава или угрожава профитабилност банке. *Кредитни ризик* се може дефинисати као привремена немогућност корисника кредита да плати своје доспеле обавезе. Кредитни ризик се може манифестовати као неликвидност дужника, као трајна немогућност измирења обавеза (делимично или у средини), као стечај над корисником кредита, односно дужником банке.

Квалитет укупног *кредитног портфолиа банке* зависи од квалитета појединачних кредита. Наиме, квалитет појединачних кредита банке детерминише укупан ниво квалитета кредитног портфолиа. Поједини нивои кредитног ризика нису исти за кредите које је банка одобрила. Постоје разне околности под којима банка одобрава кредите, тако се степен ризика формира посебно за сваки кредит. На те околности могу утицати како интерни тако и екстерни фактори. Од интерних фактора, под „нормалним“ околностима, кључну улогу имају стручност и способност кредитних референата. Од кредитних референата зависи у којој ће се мери ући у суштину анализе и оцене кредитне способности зајмотражиоца, те на основу реалних параметара, из прошлости и садашњости, проценити будућа спремност и способност, воља и могућност за враћање кредита сагласно уговору о кредиту. Када је реч о екстерним факторима, важну улогу имају будући услови пословања зајмотражиоца кредита.

Структура кредитног портфолиа банке представља један од елемената који условљава степен изложености банке ризику, и то посебно кредитном ризику. Кредитни портфолио банке може се поделити по више основа. Све зависи од тога шта се при томе узима за базу (основу). Најчешће се *подела банкарских кредита* у кредитном портфолиу врши:

- 1) По рочности кредита тј. времену на које је кредит одобрен односно, у ком року исти треба вратити (дугорочни, средњорочни и краткорочни кредити),
- 2) По економској намени кредита тј. сврси за коју се кредити користе (за производњу, за увоз, за извоз, за санацију, за потрошњу и сл.),
- 3) По секторима којима су кредити намењени (производња, промет, потрошња),
- 4) По другим критеријумима који се изводе из ових основних критеријума (по начину коришћења, по врсти обезбеђења и сл.).

Изложеност банке ризику у оквиру кредитног портфолиа захтева респектовање неколико принципа *управљања кредитним ризиком*:

- 1) Придржавање најповољније структуре алокације „слободних“ новчаних средстава са аспекта биланса банке, што значи пласирање средстава у кредитни портфолио према оптималној структури активе банке,

- 2) Придржавање правила диверсификације кредитног ризика на широј „лепези“ дужничке структуре: на поједине области, привредне гране, групације, поједина предузећа и фирме,
- 3) Прецизна анализа кредитне способности сваког зајмотражиоца како би се одобрили само кредити за које кредитни аналитичар утврди да постоји прихватљив ниво кредитног ризика,
- 4) Строга селекција зајмотражиоца имајући у виду све наведе принципе.

Анализирајући кретања *учешћа пласмана у хартије од вредности*, у банкама развијених тржишних економија може се констатовати да је временом, током последњих педесет година дошло до смањења учешћа пласмана у хартије од вредности, са 75% почетком педесетих година прошлог века на око 40% у последњих неколико година. Ово није била последица само мотива веће зараде банака, већ и високе и релативно стабилне стопе економског раста у свим тржишним привредама, што је условило и већу тражњу у банкарским кредитима. Дакле, банке су се определиле за нове приступе у мобилизацији средстава и применом нових стратегија раста банкарских агрегата. У банкама развијених тржишних економија, где је развијено финансијско тржиште и где је разубуђена мрежа посредничких финансијских институција, хартије од вредности и пословање са њима имало је далеко већи значај него што је то случај код нас. Онда је и портфолио хартија од вредности у билансима тих банака значајан, док је у домицилним банкама само симболичан.

Пласман средстава у хартије од вредности банака врши се углавном ради: 1) повећања профитабилности и 2) одржавања задовољавајућег степена ликвидности. Мада је акценат на профитабилности, ипак примат припада ликвидности банке. Заправо, реч је о томе да привремено „слободна“ новчана средства банке могу се релативно брзо, сигурно и без много формалности пласирати у одређене врсте хартија од вредности и на тај начин остварити прихода од банке. Банка може свакодневно да своје „вишкове“ средстава пласира под одређеним условима и да тако допринесе профитабилности привремено „слободних“ новчаних средстава. Истовремено банка може релативно брзо доћи до средстава продаја хартија од вредности на финансијском тржишту, односно „уновчити“ хартије од вредности и тако обезбедити задовољавајући степен своје ликвидности.

Без обзира што и пласмани у хартије од вредности носе са собом одређени кредитни ризик, ипак *постоје разлике* између кредитног ризика и ризика у пласмане хартија од вредности. Наиме, познато је да су хартије од вредности, посебно државне обвезнице, са нешто мањим приносом од приноса по кредитима, али су зато скоро без ризика, за разлику од познатог високог кредитног ризика. Једно од битних обележја портфолиа хартија од вредности банке јесте њихов квалитет и њихова структура.

Под квалитетним портфолиом хартија од вредности банке, подразумевају се такве хартије од вредности које омогућавају банци сигурност у инвестирању, тј. поврат уложених средстава преко њихове продаје и наплате прихода. Структура *инвестиционог портфолиа банке* подразумева, да се банка приликом формирања обима и структуре хартија од вредности, придржава хијерархије фактора који детерминишу ликвидност, сигурност и профитабилност.

3. МЕНАЏМЕНТ РЕСУРСА (ПАСИВЕ) БАНКЕ

Политика и стратегија банака при формирању ресурса полази од дугорочних тенденција које се односе на економске и финансијске промене у окружењу. Тенденције се односе на повећања учешћа кредита и дугорочних депозита, затим на смањење ликвидних средстава и некредитних пласмана и исте представљају дугорочне промене које банка треба да има у виду при дефинисању стратегије код мобилизације банкарских ресурса. С обзиром да је код банака стално присутан недостатак кредитног потенцијала у односу на потребе клијената за пласманима, основа адекватне активне стратегије сваке банке треба да обухвати: а) повећање каматносних извора (јер бескаматних извора нема довољно), б) повећање институционалних задужења, ц) јачање конкурентности ради апсорбовања акумулације. Задовољавање потребе комитената и клијената банке (из привреде и становништва) представља мисију банке и то у оквиру реалних ресурса дотичне банке. Уколико банка при томе жели очувати поверење јавности, тада она треба да је витална и адаптабилна на промене, јер само на тај начин може обезбедити довољан раст својих банкарских ресурса.

Присуство релативно брзог и стабилног економског развоја у развијеним тржишним привредама, као и недовољно расположиви банкарски извори за пласирање, довели су до промене познатих банкарских стратегија и метода раста банкарских ресурса. Све док су се банке држале равнотежних позиција, односно док су пласирале само онолико средстава колико је то омогућавао расположиви кредитни потенцијал, није било потребе да се размишља о додатном прибављању нових извора средстава. Велика тражња за кредитима са једне стране и жеља за брзим растом обима пословања са друге стране, утицали су на банке да изврше промену традиционалног приступа везаног за раст депозита као најважнијег извора банкарских ресурса.

Савремена банкарска теорија дефинише *три групе фактора* који опредељују формирање банкарских ресурса: *прва група фактора* односи се на макрофинансијске услове формирања акумулације и штедње. *Друга група фактора* односи се на институционалне и структурне компоненте финансијског система у оквиру кога је важна позиција сектора банака у односу на небанкарски финансијски сектор. *Трећа група фактора* односи се на микрофинансијске случајеве, односно све факторе који се везују за појединачну банку као организовани финансијски механизам. У ову групу спадају следеће карактеристике банака: локација, профил, мрежа, компетитивност, флексибилност, сигурност, поверење и способност банке да примењује нове методе и инструменте пословања.

Раст банкарских ресурса подразумева не само квантитет него структура и квалитет банкарских ресурса. Раст банкарских ресурса у банкарској пракси одређен је са

- 1) *Стопом раста депозитних извора (ависта, орочених и штедних депозита,*
- 2) *Стопом раста недепозитних извора (кредита и акцијског капитала),*
- 3) *Стопом банкарске трансформације средстава,*
- 4) *Стопом обнављања банкарских ресурса (инфузијом раније пласираних средстава).*

Банкарска пракса показује да највећи значај припада депозитном потенцијалу, према коме се најчешће и мери величина, односно обим раста појединачне банке. Најједноставније мерење раста банкарских ресурса може се остварити преко праћења стопе повећања финансијског и депозитног потенцијала банке или преко коефицијента банкарске апсорпције средстава. Коефицијент спсорпције средстава добија се на основу односа финансијског или депозитног потенцијала према домаћем бруто производу. Структурни аспекти раста банкарских ресурса указују на односе равнотеже или неравнотеже основних агрегата у односу на компоноване елементе укупних банкарских ресурса (извора). Теоријско емпиријска уопштавања показују да депозитни извори треба да чине нешто изнад четири петине укупних извора или 80%. Једна петина или 20% банака се ослања на недепозитне изворе различитог карактера.

4. ДЕПОЗИТИ И АКЦИЈСКИ КАПИТАЛ КАО РЕСУРСИ БАНКЕ

Депозитни новац спада у најстарије изворе банкарских средстава. Изворима депозитног новца у оквиру структуре средстава пословних банака, припада доминантно место. За ове изворе се каже да представљају ослонац кредитне активности сваке банке. Банка која нема раст депозитног потенцијала нема ни могућност за значајнији раст свог кредитног портфолиа. Најважнији *фактори који одређују ниво депозита* пословних банака су:

- 1) Стопа агрегатне штедње друштва,
- 2) Стопа развијености и интегрисаности банака
- 3) Монетарно кредитна политика,
- 4) Стопа инфлације,
- 5) Спољно финансијски токови.

Фактори *формирања депозита* на нивоу једне банке се према банкарској теорији односе на

- 1) Конкурентност каматних стопа банке,
- 2) Физичке карактеристике и кадрове банке,
- 3) Врсте услуга које банка нуди,
- 4) Фундаменталну политику и снагу банке,
- 5) Ниво економске активности банке,
- 6) Локацију банке,
- 7) Моменат почетка рада банке.

Депозити представљају основу раста и развоја банке, односно основу за повећање обима пословања банке. С обзиром да су депозити важни за профитабилно пословање, као и за раст и развој банака, банке се често конкурентски и понашају, настојећи да пакетом својих банкарских услуга привуку што већи број депозитара. Банке често размишљају како да повећају свој депозитни потенцијал предлажући разне мере за освајање потенцијалних комитената и клијената банке. Зато савремено организоване банке, респектују напред наведе факторе који утичу на формирање депозитног потенцијала и у свом потенцијалу полазе од тржишта, од потреба, захтева и жеља садашњих и

будућих клијената. На овај начин, банке уносе у своје пословање маркетинг димензије прибављања (мобилизације) новчаних средстава.

Дакле, депозити су од пресудног значаја за стабилност, профитабилност и повечања обима пословања сваке банке. Са тог аспекта, значајна је врста и рочна структура депозита. Полазећи од досадашњих теоријских спознаја, депозити се могу груписати као:

- 1) Депозити по виђењу (ависта депозити),
- 2) Орочени депозити (краткорочни и дугорочни),
- 3) Штедни улози (краткорочни и дугорочни),
- 4) Специјални депозити.

Веома су важна *два аспекта* банкарских депозита: 1) краткорочна потраживања депозитара, 2) велики обим потраживања у односу на нето вредност или на капитал акционара. Ове две карактеристике депозита су важне због тога што депозити имају критичне импликације на ликвидност и изложеност ризику активе банке. Као резултат тога банке треба да имају оптималну комбинацију ликвидне и високо квалитетне активе у својим портфолима, ради одржавања ликвидности и високог степена финансијског леверица (коришћење депозита за одобравање кредита). Однос између финансијског леверица и изложености банке ризику мери се помоћу мултипликатора акционарског капитала („equity multiplier“).

Акцијски капитал се формира и потиче од продаје обичних и приоритетних акција, вишкова остварених купопродајом акција, од нерасподељеног профита (добити), од резерви за непредвиђене случајеве и од других резерви капитала банке. Акцијски капитал се састоји од *три компоненте*: 1) вредности обичних и приоритетних акција, 2) вишкова емисионе добити (разлике између цене по којој се обиче акције продају и њихове номиналне вредности) и 3) задржане добити зараде или нерасподељене добити (профита). Досадашња практична искуства указују да се највећи део акцијског капитала у банкама генерише из задржане добити (профита).

Због посебне важности, који има акцијски капитал у билансу стања банке, често је присутна стандардизација (прописивање) његове величине и учешћа у структури укупних ресурса банке. Међународним стандардом солвентности или адекватности капитала ово учешће је утврђено на нивоу од минимум 8%. Међутим, треба рећи, да свака финансијска институција има сопствене карактеристике које одређују њен потребни степен адекватности капитала. Примера ради, могућност раста зараде, као и потребе за новим капиталом представљају само неке од кључних пословних одлука, које су уско повезане са одређивањем нивоа адекватности капитала банке.

Одлуке о капиталу банке и дивиденди представљају важне управљачке функције менаџмент „тима“ банке. Уколико је капитал банке неадекватан, тада је лимитирана и стопа раста банке на финансијском тржишту. Неадекватност капитала у билансу банке детерминисана је комплексним интеракцијама на њену ликвидност, профитабилност и квалитет њеног менаџмента. С обзиром да капитал банке ствара могућност банци да стиче нова средства и обавезе и да пружа подршку оперативном пословању банке, капитал је уједно и најважнији ресурс сваке банке. Стога је и основни проблем сваке банке, да обезбеди

довољно капитала, како би се стекла предност и искористиле шансе за профитабилнији раст банке. Управо из ових разлога, планирање екстерних и интерних извора раста капитала има важну улогу у управљачком процесу, капиталу и дивиденди банке.

Принос на акцијски капитал (ROE), као један од извора капитала банке, представља показатељ успешности уложеног капитала банке. Треба истаћи да принос на акцијски капитал представља мерење профита по јединици акцијског капитала. Ова мера профита може се изразити на више начина. Најчешће се користе следећа три начина: 1) добит пре опорезивања или губитака хартија од вредности, 2) добит после опорезивања, али пре добити или губитака хартија од вредности, 3) нето добитак (после пореза и добитака или губитака хартија од вредности). Исто тако, најчешће су у пракси присутне три мере капитала банке: 1) укупан акцијски капитал (који се састоји од обичних акција, вишкова и нерасподељене добити), 2) укупан акцијски капитал увећан за резерве по основу губитака, 3) укупан акцијски капитал увећан за резерве, и увећан за позајмљени капитал.

Капитални левериџ („capital leverage“) представља однос укупне активе банке према укупном акционарском капиталу и изражава се мером мултипликатора акцијског капитала („equity multiplier“):

$$EM \left(\begin{array}{c} \text{Мултипликатор} \\ \text{акцијског} \\ \text{капитала} \end{array} \right) = \frac{\text{Укупна актива}}{\text{Укупни акцијски капитал}}$$

Управљање акцијским капиталом у нестабилним , а нарочито у инфлаторним условима, подразумева сложенији приступ дефинисању акцијског капитала банке.

Исто се односи, како на постојеће акционаре, тако и на нове акционаре, који купују акције нових емисија, нарочито у времену хиперинфлације у оваквим случајевима се често постављају три кључна питања: 1) како сачувати реалну супстанцу постојећих акционара, 2) како реално вредновати „нове“ акције нових емисија у инфлаторним условима (нарочито у периоду хиперинфлације), 3) како обезбедити једнак управљачки третман „старих“ и „нових“ акционара. У таквим условима банка би требала да: 1) пронађе начин и решење за очување супстанце капитала постојећих акционара од обезвређивања, 2) реално вреднује акције нових емисија, 3) обезбедити подједнак реални материјални и управљачки третман свих акционара (и старих и нових) банке.

Најважнији финансијски инструменти остваривања раста ресурса у савременом банкарству су: 1) депозитни се сертификати, 2) „now“ рачуни, 3) аранжмани о рекуповинама хартија од вредности, 4) свип аранжмани, 5) депозитни рачуни новчаног тржишта, 6) заједнички фондови новчаног тржишта, 7) овердрафт аранжмани.

Депозитни сертификати представљају специфичне хартије од вредности које су 60-тих година прошлог века емитовале највеће америчке банке, у циљу ефикасније мобилизације депозитних ресурса. Важна карактеристика овог инструмента односи се на: а) утрживост, б) висок степен ликвидности, ц) већу каматну стопу у односу на класичне депозите, д) високу новчану деноминраност.

„NOW“ *аранжмани* представљају специјалне рачуне код банака, који су истовремено и штедни рачуни (пошто носе камату) и текући рачуни (пошто се преко њих могу вршити плаћања). Сврха постојања ових рачуна јесте да се избегне законска рестрикција плаћања камата на текуће рачуне (што је у каснијем временском периоду и легализовано).

Аранжмани о рекуповини хартија од вредности представљају краткорочне државне хартије од вредности ради привлачења „слободних“ новчаних средстава преко новчаног тржишта. Трансакције су обично покривене уговорима: а) о појединачној вредности, б) о цени, ц) о доспелости (најдуже 90 дана), д) о камати. За ове аранжмане је карактеристично да уложена средства нису осигурана, а улагачи не носе тржишни ризик пошто се преко уговора покривају уложена средства и камате.

Свип аранжмани представљају нове начине мобилизације новчаних средстава комитената и клијената банке. Реч је о посебним аранжманима везаним за пословање по текућем рачуну, где се салда вишка средстава аутоматски конвертује у каматоносне хартије од вредности. Банка ће у обратном случају конвертовати ове хартије од вредности у ликвидно новчана средства.

Депозитни рачуни новчаног тржишта представљају рачуне новијих датума који се највише примењују у банкама развијених тржишних привреда. Регулатор минималног нивоа сталног депозита јесте висина камате. За минимални ниво депозита је одређена камата, а изнад минималног нивоа депозита се даје стимулативна камата. За ниво испод минималног нивоа депозита даје се дестимулативна камата. Депозитни рачуни новчаног тржишта су осигурани депозити.

Мешовити фондови новчаног тржишта представљају нове облике високо квалитетних краткорочних финансијских инструмената који служе ради мобилизације „слободне“ дисперзоване штедње. Карактеристике ових финансијских инструмената су: а) сигурност, б) стабилност, ц) ликвидност и д) каматоносност фондова.

Овердрафт рачуни представљају кредитне облике код којих се аутоматски креира кредитна линија штедишама банке. Овердрафт рачуни обухватају персоналне кредите без испитивања кредитне способности и без склапања уговора. Износ кредита и време коришћења кредита је ограничено. Велики пораст ових кредита је познат као дебитне картице и готовинске картице, односно АТМ („automated teller machines cards“) у пословном банкарству.

4. МЕНАџМЕНТ ПОРТФОЛИО СТРУКТУРЕ АГРЕГАТА И РЕСУРСА БАНКЕ

Управљање портфолио структуром банке представља одговарајућу портфолио алокацију ресурса и агрегата банке, чији је крајњи циљ успешније управљање ризицима дотичне банке. Управљање билансом стања банке има своје упориште у модерној портфолио теорији, која се развила средином 50-тих година прошлог века. Прве примене портфолио теорије су се односиле на облике линеарних и квадратних модела програмирања у банци.

Међутим ови модели, иако су били савремени, показали су да су превише ретриktivни и комплексни за практичну употребу. Њихова главна вредност произилазила је из њихове проицљивости, која се односила крајње резултате и последице управљања билансом стања банке. Не треба изгубити из вида

чињеницу, да укупна пасива биланса банке указује на обим (капацитет) могућности банке, а укупна актива на пропулзивну снагу банке. За управљање билансом структуром банке, од примарног је значаја познавање релација између: 1) структуре активе и структуре пасиве, 2) појединих сегмената, односно портфолиа активе, 3) појединих позиција, односно група позиција пасиве, 4) појединих позиција активе у односу на позиције пасиве.

Полазећи од једне сасвим упрошћене табеле биланса стања банке, њена идеална вредносна структура активе и пасиве у савременим условима може имати следећу садржину:

Табела 2. : Идеална билансна структура активе и пасиве биланса стања банке

Актива	Пасива
1/3 портфолио кредита (33%)	Депозит по виђењу 1/2 (50%)
1/3 портфолио хартија од вредности	Орочени депозит 2/5 (40%)
1/3 портфолио фиксне активе	Акцијски капитал (10%)

Извор: Саставили аутори

Са становишта управљања ризиком банке, ова структура активе и пасиве биланса стања банке ствара услове за:

- (1) одговарајући однос пласмана према изворима банке,
- (2) одговарајући однос капитала према пласманима банке,
- (3) одговарајућу сразмеру пласмана у кредите и хартије од вредности, а све у циљу одржавања задовољавајућег нивоа ликвидности и профитабилности банке,
- (4) одговарајући однос депозита и капитала банке, ради потребног степена солвентности банке,
- (5) одговарајући однос орочених депозита према депозитима по виђењу банке,
- (6) одговарајући однос продуктивне према непродуктивној активи банке,
- (7) одговарајући ниво леверица банке.

Управљање активом и пасивом биланса стања банке обухвата: стратегијско планирање, примену и контролу процеса који утичу на обим, микс, доспеће, стопу сензибилности, квалитет, ликвидност средстава и доспелост обавеза банке.

Пошто се управљање активом и пасивом банке укључује у основни раст и ангажовање средстава банке, оно представља „финансијско срце“ банке. Циљ управљања активом и пасивом банке јесте: остваривање стабилног, широког и стално растућег тока нето прихода од камата, односно разлику између активних и пасивних каматних стопа банке. Остварење овог циља банке могуће је у континуитету реализовати успостављањем оптималне комбинације нивоа активе (средстава), нивоа пасиве (извора) и финансијског ризика банке.

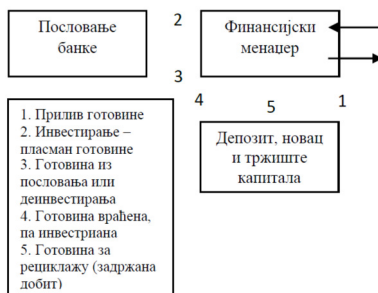
Позната је чињеница, да добит (профит) банке зависи од могућности, способности, капацитета банке за преузимање ризика. Треба истаћи, да је капацитет банке за преузимање ризика лимитиран са:

- (1) капиталом банке,

- (2) депозитима банке,
- (3) регулативом банке,
- (4) кредитним рејтингом банке.

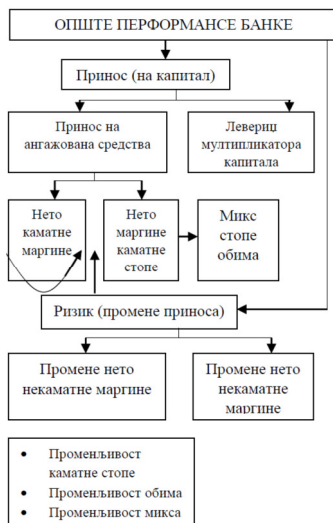
Могући лимит са капацитетима ризика банке треба алоцирати између његових различитих корисника на начин који максимизира очекивани принос банке.

Слика 1.: Улога менаџера у фирми (институцији) финансијских услуга

Извор: Sinkley F. Joseph, Jr. Commercial Banks Financial Management in the Financial Services Industry, Third Edition, MacMillan Publishing Company, New York, 1999., стр. 50.

Слика 2.: Управљање перформансама односа активе и пасиве биланса стања банке.

Извор: Sinkley F. Joseph, Jr. Commercial Banks Financial Management in the Financial Services Industry, Third Edition, MacMillan Publishing Company, New York, 1999., стр. 366.

Презентирани пример показује, да финансијски менаџери у банци имају скоро исте задатке као и финансијски менаџер у свакој другој нефинансијској компанији. При томе је неопходно уважити следеће напомене: *Прво*, финансијски менаџер у банци треба да познаје суштину терминологије као што је: а) управљање активом, б) управљање пасивом, ц) управљање односима капитал и д) дивиденда банке. *Друго*, финансијски менаџери у банци треба да познају: а) улаз готовине, б) новац обезбеђен на тржишту капитала. Одлуке о управљању активом углавном укључују трансакције у финансијској активи, а не и у стварној активи банке. Може се рећи, да се углавном ради о одлукама о финансијским трансакцијама, било да је реч о управљању активом или управљању пасивом банке.

Управљање готовином (новчаним средствима) банке као и односи активе и пасиве банке директно утиче на перформансе дотичне банке. Под перформансама банке треба подразумевати: а) остварени резултати, б) квалитет и ц) квантитет пословања банке (нпр. стопа ликвидности и сл.). Концепт ефекта нето каматне маргине подразумева ниво и варијабилност опште позиције банке, са аспекта ризика и приноса продуктивне активе. Чињеница је, да варијабилност нето каматне маргине (или разлика управљања односима актива и пасива банке зависи од: а) каматне стопе, б) обима и микса варијанте каматних прихода и ц) каматних трошкова банке. Исто се може представити путем следеће функције:

$$NIM = f(\text{стопа, обим, микс})$$

При чему су:

„NIM“ = нето каматна маргина, f = функција, Стопа = каматна стопа, Обим = обим продуктивне активе, Микс = варијанте каматног прихода и каматних трошкова банке.

У *савременој банкарској литератури* истичу се два метода управљања односима активе и пасиве банке. То су: 1) метод управљања односима активе и пасиве, који комбинује неколико делова њихових компоненти и 2) практични модел управљања односима активе и пасиве. Методе управљања односима активе и пасиве подстиче један начин мишљења који може помоћи текућој променљивој средини. Важна подручја која треба да буду покривена овим методама односе се на:

- 1) *Продуктивну активу и њену профитабилност*
- 2) *Адекватност капитала,*
- 3) *Нето оперативне приходе,*
- 4) *Нето приходе,*
- 5) *Осетљивост каматне стопе.*

Практични модел управљања односима активе и пасиве ставља нагласак на следећих шест подручја:

- 1) *Учешће на финансијском тржишту у односу на профитабилности,*
- 2) *Корисност средстава,*

- 3) Текуће стратегије за борбу са дефлацијом,
- 4) Каматни ГАП или не каматни ГАП,
- 5) Хеџинг ГАП-ове са фјучерсима каматне стопе,
- 6) АЛМ концепт у будућности (АЛМ = Asset Liability Management) управљања активом и пасивом у банци.

ЗАКЉУЧАК

Ако се са билансног и структурног аспекта (релације банчаних ресурса и агрегата) посматра банка могуће су *три карактеристичне позиције* банке: 1) *равнотежна позиција*, 2) *суперликвидна позиција* и 3) *неликвидна позиција* банке. Посматрање равнотежне, суперликвидне и неликвидне позиције банке захтева анализу *две позиције активе* и *две позиције пасиве* банке. То су: 1) програмирани и стварни ниво обавезних резерви према централној банци, 2) кредитни потенцијал и укупни пласмани банке (кредитни и некредитни пласмани банке). За равнотежну ситуацију банке важно је, да су једна и друга позиција у равнотежи. То значи да нема разлике између стварних и програмираних резерви, и да су у равнотежи укупни пласмани (кредитни и некредитни) изнад обима кредитног потенцијала банке.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Edward W. Reed, & Edward K. Gill: Commercial Banking, Fourth Edition, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1999.
- [2] Ćirović dr Milutin: Bankarski Menadžment, Ekonomski institut Beograd, 2000.,
- [3] Ćurčić dr Uroš: Upravljanje rastom i performansama banke, Mladost-holding, Color Print, Loznica, 2003.,
- [4] Geaddy B. Duane and Austin M. Spencer: Managing Commercial bank – Community Regional and Global, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 2000.,
- [5] Krstić dr Borko: Bankarski menadžment, Ekonomski fakultet Niš, 2004.,
- [6] Rose S. Peter, & Hudgins S. Sylvia: Bankarski menadžment i finansijske usluge, Data status, Beograd, 2005.,
- [7] Sinkey E. Joseph, Jr: Commercial Bank Financial Management in the Financial Services Industry, Third edition. MacMillan Publishing Company, New York, 1999.,
- [8] Vunjak dr Nenad, Kovačević dr Ljubomir: Bankarstvo (Bankarski menadžment), Ekonomski fakultet u Subotici, Proleter Bečeј, 2016.,
- [9] Vunjak dr Nenad, Ćurčić dr Uroš, Kovačević dr Ljubomir: Strategijski menadžment banaka, Ekonomski fakultet u Subotici, Proleter Bečeј, 2010.
- [10] Vunjak dr Nenad, Ćurčić dr Uroš, Kovačević dr Ljubomir, Korporativno bankarstvo, Ekonomski fakultet u Subotici, Proleter Bečeј, 2013.,
- [11] Zabihollah Rezaee: Financial Institutions Volnations Mergers and Acquisitions, Second edition, John Wiley & Sons, New York, 2001.